

אורינט אקספרס



ביטאון לעניינים מזרח תיכוניים
מטעם תלמידי המחלקה ללימודי המזרח התיכון
אוניברסיטת בר-אילן
מנחם אב תשס"ח – אוגוסט 2008

תוכן העניינים

דבר המערכת – עמ' 3

תורכיה – הכדור הוא עגול ואללה גדול – אפרת א. אביב – עמ' 4

לבנון – מבחן הבגרות בהיסטוריה – דני נאור – עמ' 6

מצרים – "יא אבני יא באבא", על המיעוט הקופטי במצרים – ד"ר יהודה בלנגה – עמ' 7

סעודיה – האם הנפט הסעודי נגמר? – ד"ר יוסי מן – עמ' 10

מרוקו – דמוקרטיה עם צנזורה על ספרים – דלית אטרקצי – עמ' 13

אלג'יריה – אל-קאעידה באלג'יריה – יהל שרעבי – עמ' 15

דעות, פוליטיקה ופרשנות – אמת ומיתוס באסלאם – קרב עין חרוד – חן עמר – עמ' 18

קולות מן המזרח – המשורר הפרסי עמר ח'יאם – מוריה כהן – עמ' 20

מותו של סמל פלסטיני – המשורר מחמוד דרויש 1942-2008 – עמ' 21

קול קורא פורום מז"ת – עמ' 23

עורך: דני נאור

עורך אקדמי: ד"ר יוסי מן

כתובת לתגובות: orient.express.biu@gmail.com

© כל הזכויות שמורות למערכת אורינט אקספרס

ההפצה מותרת. המעוניינים להשתמש בתכנים מתוך הגיליון יעשו זאת באישור מערכת

אורינט אקספרס

דבר המערכת

זהו הגיליון השני של אורינט אקספרס. בביטאון זה אנו מגישים ידיעות מן העולם הערבי, ידיעות אשר אינן בהכרח ידיעות חדשותיות או ביטחוניות. מטרתנו היא להביא לכם הקוראים את המזרח התיכון, שלא דרך כוונת הרובה. אנו מתייחסים בביטאון אל תופעות המתרחשות בעולם הערבי והמוסלמי, אל עניינים חברתיים ולעיתים אף "חוטאים" בעניינים ביטחוניים. צורת ההגשה של המאמרים בביטאון היא מעין שלב ביניים בין האקדמי לעיתונאי. הכתבות מובאות ללא הערות שוליים רבות, אך עם נפח ומימד היסטורי. מבחינת התעתיק מן השפות המזרח תיכוניות אל העברית, אנו נוקטים בגישה מקלה. שמות אנשים יופיעו בתעתיק מלא, כמקובל בקהילת המזרחנים. ביטויים השגורים בתקשורת כגון, עיראק, מוסלמי, בגדאד וכו' יופיעו בצורתם "התקשורתית" ולא בצורתם "המזרחנית" עראק, מסלמי, בע'דאד. כמו בגיליון הראשון, הכתבות בביטאון זה מסודרות על פי סדר גיאוגרפי, החל מתורכיה שבצפון עבור בחצי האי-ערב והמפרץ הפרסי וכלה במרוקו שבמערב המזרח התיכון.

צוות אורינט אקספרס

בשער עם כיוון השעון:

- אוראהן פאמוק – סופר תורכי - התמונה נלקחה מתוך: http://fullmoonfever.files.wordpress.com/2007/10/pamuk_orhan-200505122.gif
- אום כולתום – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.asharqalawsat.com/2006/06/02/images/tvsupplement.366186.jpg>
- היפאא והבי – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.artonline.tv/Entertainment/NewsDetails.aspx?newsID=5877>
- נשיא מצרים חסני מבראכ – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.assabeel.info/inside/print.asp?id=7375&version=6068§ion=80>
- שליט לוב, מעמר קד'אפי – התמונה נלקחה מתוך: <http://foad5.blogfa.com/8609.aspx>
- הזמרת הלבנונית נאנסי עג'רם – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.x3x2.com/vb/showthread.php?t=12044>
- הזמרת הלבנונית פירוז התמונה נלקחה מתוך: <http://www.dracha.com/vb/showthread.php?t=53769>
- הסופר המצרי נגיב מחפוט' – התמונה נלקחה מתוך: <http://www.misrians.com/event.php>

תורכיה

הכדור הוא עגול ואללה גדול

"...טורקיה שיחקה... נבון, הגיוני, התאימה את עצמה ליריבות ולא היססה ליזום גם מול יריבה גדולה ומסוכנת מן היסוד כמו גרמניה..."

המשפט הזה אינו לקוח מתוך מסמך תיעודי העוסק בעמדתה של תורכיה במלחמת העולם השנייה, אלא מתוך כתבה ממדור הספורט של עיתון הארץ.¹ המוטו של משחקי היורו 2008 היה: "Expect Emotions". בשטח, הנבחרת היחידה שהצליחה באמת לרגש, היתה הנבחרת התורכית. מה באמת קרה לתורכיה, ששלחה נבחרת לא מועדפת, שאף אחד לא ציפה שתעלה אפילו לשלב רבע הגמר?



הדור הבא של נבחרת תורכיה²

הפרשנים אומרים, שתורכיה הביאה "משהו חדש". בעיתון הארץ,³ בהקשר התורכי נאמר: "הכדור הוא הכל". בתורכיה עצמה דיברו על נס. לכדורגל בתורכיה, אין מתנגדים על רקע דתי, אבל בהחלט יש מי שמתייחס לכדורגל במושגים של פולחן דתי, שלא לומר מיסטיקה. הכדורגל בתורכיה

מהול בניצוצות של לאומיות ובגאווה לאומית מתפרצת. זה לא רק הרצון לנצח, זה הרצון להוכיח שהלב, הרגש, הכבוד והנחישות התורכית עמדו במבחן. די אם נביט בכותרות העיתונים מהיום שאחרי עלייתה של תורכיה לחצי הגמר, כותרות כמו: "התורכים הם בני אלמוות", או "אלוהים עוזר לתורכים". ואם זה לא מספיק, הרי שהיה גם מי שביקש לחזור לימי הזוהר של האימפריה העות'מאנית בכותרות: "גרמנים פנו דרך, העות'מאנים באים!"⁴ או: "צבאה של האימפריה העות'מאנית לא הצליח לכבוש את וינה. אחד עשר שחקני כדורגל מתורכיה יכולים."⁵

אפשר היה לחשוב, שאין בשמחה שכזו שום חידוש, שכן, כל עם היה שמח בניצחון נבחרתו הלאומית. אלא שמי שהביט בעיתונים בספרד אחרי זכייתה בגמר היורו, נוכח לדעת, שכלל זה אינו נכון בהכרח. בספרד, מבלי להרחיב, קיימת מחלוקת בין הצד הקטלוני שדורש אוטונומיה תרבותית, לבין שאר המדינה. כך יוצא שלא רק שחלק מאנשי קטלוניה לא לקחו חלק בחגיגות הניצחון, אלא אף עודדו את נבחרת גרמניה והתאכזבו מניצחונה של הנבחרת הלאומית הספרדית (למעשה, העיתונים הרגישו צורך להודיע, שמרבית האוכלוסייה הקטלונית דווקא שמחה בניצחון הנבחרת הלאומית⁶). בתורכיה לעומת זאת, הדגל, הסמל, ההמנון ושאר סממני הלאום נתפשים כקדושים, ואחת היא לאיזה חלק של המפה הפוליטית אתה שייך. הנבחרת היא המאחדת את התורכים, במיוחד היום, כשתורכיה מתמודדת עם מגוון רחב של בעיות פנימיות. הכדורגל הוא זה שנותן מענה לחוזק

⁴ Zaman, 21.6.2008

⁵ http://seattletimes.nwsources.com/html/nationworld/2008015907_turksoccer25.html
⁶ El Periodico, 6.7.2008

¹ הארץ, 27.6.08

² התמונה לקוחה מתוך:

http://article.wn.com/view/2008/06/25/Turkey/getting_another_shot_at_taking_Europe

³ הארץ, 27.6.08

לכאורה, לשנות את אופי המשטר (החילוני) בה. בצו זה, ביקש התובע להרחיק את חברי המפלגה כולל רה"מ והנשיא (!) מכל פעילות פוליטית למשך חמש שנים. היו שטענו שהסבירות לפיה ה-AKP תיסגר הינה גבוהה. הם סברו כך משום שהחוק המתיר לנשים לחבוש כיסוי ראש על ספסלי האוניברסיטה, חוק שהוצע על ידי מפלגתו של ארדוהאן, נדחה על ידי אותו בית משפט. עובדה זו מעידה על חוזק ידו של בית המשפט מול המפלגה. ובכל זאת, פסק הדין שניתן זה מכבר קבע, כי המפלגה לא תיסגר, אם כי הסיוע הכספי שתקבל מהמדינה יופחת בחצי (בשנה שעברה קיבלה ה-AKP סכום של 47 מיליארד דולר). סגירת ה-AKP יכולה היתה להביא לאנדרלמוסיה שלמה בתורכיה, והיא בוודאי יכלה ליצור איום על הדמוקרטיה התורכית, בדיוק באותה מידה שתהווה החונטה הצבאית של ארגנקון באם תתפוס את השלטון. זוהי, אגב, אחת הסיבות לפיה ארדוהאן מעוניין כל כך להיכנס אל האיחוד האירופי; ארדוהאן מעוניין להקהות את כוחו של הצבא בשביל שמקרים כאלו לא יוכלו להתרחש ובכדי שהצבא יהיה כפוף לממשל ולא יוכל לנקוט באמצעים אנטי-דמוקרטיים כמו תפיסת השלטון או כמו תביעות לסגירת המפלגה השלטת חדשות לבקרים. נראה שצריך להאמין לארדוהאן כשהוא אמר לחברי הנבחרת אחרי הניצחון ברבע הגמר: "למדינתנו היה צורך בניצחון הזה".⁹ אמר ולא ידע כמה צדק...

מסתבר, שהנושא האירופי אינו יורד מסדר היום של ארדוהאן אפילו בקשר למשחקי היורו. ארדוהאן מוצא קשר הדוק בין הכדורגל התורכי לאיחוד האירופי; על אף שתורכיה היתה המדינה היחידה מבין 16

⁹ Zaman, 21.6.2008

התורכי, לפטריטיזם התורכי והוא אולי הנושא היחידי בתורכיה אשר זוכה לאחדות דעים.

אחדות זו חשובה במיוחד על רקע הפרשה האחרונה המסעירה את תורכיה, "מבצע ארגנקון" (Ergenekon Operasyonu).⁷ פרשה זו, ראשיתה ביולי 2007 עם לכידתה של קבוצת ארגנקון, קבוצה של אנשי צבא, עיתונאים ופוליטיקאים, שנחשדו בהכנת הקרקע לקראת הפיכה צבאית חמישית (אם ניקח בחשבון את ההפיכה הרכה של 1997)⁸ בתורכיה. קבוצת ארגנקון היא קבוצה ימנית רדיקלית מיליטריסטית, אשר לפי התקשורת התורכית היתה מעורבת במספר אירועי טרור (ובכללם רצח העיתונאי הארמני הראנת דינץ-Hirant Dinç וניסיון ההתנקשות בזוכה פרס הנובל אורהאן פאמוק-Orhan Pamuk) ואף יצרה קשרים עם אנשי מפתח במאפיה התורכית ועם הארגון הכורדי הטרוריסטי PKK. מטרת הקבוצה, היא להפיל את מפלגת ה-AKP של ארדוהאן (Erdogan) מהשלטון, ולייסד משטר צבאי בתורכיה. אנשי הקבוצה נאסרו וממתנינים לפסק הדין.

אך קבוצת ארגנקון לא לבד: בימים האחרונים, קיבל לידיו בית המשפט העליון את הצו הקורא לסגירת מפלגתו של ארדוהאן, מפלגת ה-AKP. המפלגה הואשמה בהכנסת חוקים דתיים לתוך החוקה החילונית בתורכיה ובשאיפתה,

7

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=641535>

⁸ "ההפיכה הרכה" או "מיני ההפיכה" של 1997 היתה למעשה התערבות צבאית, שכללה את הוצאתה מחוץ לחוק של המפלגה השלטת, 'מפלגת הרווחה' (Refah Partisi), והרחקתו של יושב הראש שלה, נגימתין ארבאקאן (Necmettin Erbakan). זאת יחד עם הגבלות בנושאים דתיים שונים.

ומצד שני איזו היסטוריה יש ללמד? האם להתייחס אל העבר הפניקי של לבנון?¹ האם להתייחס אל העבר הערבי-מוסלמי שלה? כיצד יש לתאר את תפקידה של צרפת בהקמתה של לבנון? כיצד יש להתייחס אל אירועים טראומטיים בתולדותיה של לבנון? במדינה שסועה כלבנון, שחוותה מספר מלחמות אזרחים וחילופי שלטון תכופים, עלולות שאלות אלו לעורר מחלוקות עדתיות. מחלוקות אלו עלולות להוביל לשפיכות דמים.

בשיחה שערכתי עם סטודנט נוצרי לבנוני, אמר הסטודנט, שההיסטוריה הלבנונית שנלמדה בבית ספר התיכון בו למד, עסקה רק בתקופת מלחמת העולם השנייה. אירועים שהתרחשו לאחר מכן, לא נלמדו. אודות מלחמת האזרחים הארוכה שפקדה את לבנון בין השנים 1975-1989, למד הסטודנט באופן עצמאי מספרים שקרא. בהתחשב בעובדה, שאותו סטודנט משתייך אל "הכוחות הנוצריים" בהנהגת סמיר ג'עג'ע,² סביר להניח שהשקפת עולמו אודות לבנון הינה השקפה נוצרית. כך, סביר להניח שהתלמידים השיעים בלבנון מפתחים זהות אסלאמית-שיעית ולא זהות לבנונית, הסונים זהות סונית וכן הלאה.

מחקרים שנעשו אודות ספרי ההיסטוריה הנלמדים בבתי הספר בלבנון מראים, שספרים אלו מתחמקים בדרך כלל מנושאים עדתיים ומחלקן של העדות

הנבחרות, שאינה חברה באיחוד, הוא אמר: "בדיוק כפי שהקבוצה שלנו היא חלק בלתי נפרד מהצבע וההתרגשות של אליפות אירופה, כך להצטרפותה של תורכיה לאיחוד האירופי תהיה השפעה חיובית עליו".¹⁰

במאבק בין האליטה החילונית שעושה כל מאמץ להוריד את מפלגתו של ארדוהאן מהשלטון ואל מול הבעיות מן הצד הלאומני של המפה כפי שתוארו להלן, אף פעם לא ברור מי ינצח. מה שבטוח זה, שהכדור הוא עגול, ומי כמו ארדוהאן, שטרם כניסתו לפוליטיקה היה שחקן כדורגל, יודע עד כמה נכונה אמירה זו.

אפרת א. אביב

לבנון

מבחן הברות בהיסטוריה

האם המנדט הצרפתי היה טוב ללבנון? מה היה תפקידה של האימפריה העת'מאנית בהיסטוריה הלבנונית? מה משמעותה והשפעתה של מלחמת האזרחים הארוכה (1975-1990) על לבנון?

שאלות רגישות אלו אינן לקוחות מתוך בחינת הברות בהיסטוריה בלבנון. למעשה, אין "היסטוריה אחידה" בבתי הספר בלבנון. משרד החינוך הלבנוני מתחבט בשאלה איזו היסטוריה לבנונית צריכים לתמידי לבנון ללמוד.

ניתן להרחיב את השאלה ולתהות האם המדינה הלבנונית צריכה להתערב בתכני ההיסטוריה הנלמדים בבתי הספר? מצד אחד, היסטוריה לבנונית משותפת תחזק את הקשר של כל אזרחי לבנון אל המדינה הלבנונית ומוסדותיה. תוכנית לימודים אחידה אף עשויה להוביל ליצירת זהות לאומית משותפת, זהות שהיא מצרך נדיר במדינה מפולגת ומרובת זהויות כלבנון.

¹ נוצרים מארונים רבים קושרים את עברם אל הפניקים. הפניקים היו שבטים כנעניים אשר הגיעו, באלף השני לפני הספירה, מן המפרץ הפרסי אל אזור לבנון והשתכנו בו. הפניקים היו ממוצא הינדו-אירופאי ולא ממוצא שמי (לכן הפניקיות אינה קשורה בערביות). הם הקימו ערים ורשתות מסחר. הכיבוש הערבי הוביל לשקיעת הפניקיות. הפניקים נאלצו להשתכן בהר הלבנון, שם יכלו לשמר את המסורת הפניקית ואת התכונות אשר ירשו מאבותיהם הקדמונים: תרבות ים תיכונית, אהבת הים, כישורי מסחר וכישורים שכליים ולמדניים.

² הכוחות הנוצריים הינם קואליציה של ארגונים נוצריים, אשר נלחמו במלחמת האזרחים נגד קואליציית השמאל הלבנונית.

¹⁰ ידיעות אחרונות, 27.6.2008.

מפוקחות, ואולי אף ביקורתיות. רק הסתכלות כזו, אשר לא תחסוך שבטה מטעויות העבר, הסתכלות שתכלול את כל העדות ולא רק עדה אחת, תוכל להוביל להבנה בין העדות ובסופו של דבר אף ליצירת הזהות המשותפת החסרה כל כך ללבנון.

דני נאור

מצרים

"יא אפני, יא באבא" – על

המיעוט הקופטי במצרים

לפני שהכובש עמר אבן אלעאץ הביא את האסלאם לארץ הפירמידות בשנת 641, כינו היוונים את תושבי מצרים בשם "קופטים". הקופטים משתייכים לזרם הנצרות האורתודוכסי הניצב מול הנצרות הקתולית המערבית, שבראשה עומד "הפטריארך של אלכסנדריה", או בשמו הנוסף – "הפטריארך (הבאבא) של הכס הקדוש של מרקוס הקדוש".

ראשיתה של הכנסייה הקופטית במצרים, כך על-פי המסורת המקומית, במאה הראשונה לספירה. על פי הברית החדשה ברחו משפחתו של ישו למצרים כדי להסתתר מרדיפת המלך הורדוס ולאחר מותו חזרה ליהודה.¹ בין המאה הראשונה לשנייה, הצליחה הנצרות להכות שורשים במצרים ולהתפשט לא רק בעריה המרכזיות, אלא גם בכפריה. לבסוף, בתהליך שארך כ-500 שנה, דחק הכיבוש הערבי-מוסלמי את הנצרות הקופטית לשוליים והפך אותה מדת הרוב לדת המיעוט. השפעת הכיבוש היתה חזקה כל כך, עד שהקופטים זנחו את שפתם (מצרית עתיקה בשילוב עם יוונית) ואמצו את הערבית במקומה, תחילה כשפת היום-יום ולאחר מכן גם לטקסי-פולחן.

השונות בהיסטוריה של לבנון. כמו כן, ספרים אלו אינם עוסקים באירועים שנויים במחלוקת, כגון מלחמות האזרחים בלבנון. בנוסף, מראים המחקרים, שבתי הספר הנוצריים מקדישים זמן רב יותר ללימוד היסטוריה לבנונית, בניגוד לבתי ספר מוסלמיים, שמקדישים זמן רב יותר ללימוד היסטוריה ערבית-אסלאמית.

הסכם טאאף (اتفاق الطائف)³, אשר הביא לסיומה של מלחמת האזרחים הארוכה (1975-1989), נדרש לסוגיית לימודי ההיסטוריה בבתי הספר. בהסכם נקבע, שיש ליצור רשימה אחידה של ספרי הלימוד העוסקים בהיסטוריה הלבנונית. מאז החתימה על הסכם טאאף נעשו מספר ניסיונות לכתוב "היסטוריה אחידה", אך ניסיונות אלו עלו בתוהו.

משרד החינוך הלבנוני הקים בשנת 1997 ועדה, אשר תגיע להסכמה על "היסטוריה אחידה". אך זו נכשלה. הסיבות לכישלון, היו, ככל הנראה, הניסיונות להסביר את מלחמת האזרחים אשר פרצה ב-1975. ועדה שנייה הוקמה בשנת 2001 ואף הצליחה להוציא לאור ספר אחיד, אך זה נפסל משום שהתעלם מזהותה הערבית של לבנון.

לעת עתה אין "היסטוריה אחידה" בלבנון. על מנת להגיע לתוצאה המיוחלת, צריכה לבנון להתעלות מעל שיקולים פוליטיים ולהביט על עברה בעיניים

³ הסכם טאאף, נחתם בשנת 1989 בעיר הקיט הסעודית, טאאף. הסכם זה הביא לסיום מלחמת האזרחים שנמשכה כ-15 שנה. ההסכם עיגן בחוק את חלוקת הכוחות בלבנון. נקבע שהנשיא חייב להיות מארונני, ראש הממשלה מוסלמי סוני ויושב ראש הפרלמנט הוא מוסלמי שיעי. חלוקה זו היתה קיימת לפני הסכם טאאף אך היא באה כתוצאה מהסכם שבעל פה בין נשיא לבנון בשארה אל-חירי וראש הממשלה ריאד אל-צלח בשנת 1943, ההסכם מכונה "האמנה הלאומית" (الميثاق الوطني). הסכם טאאף נתן לחלוקה זו תוקף רשמי. עוד נקבע שהמושב בפרלמנט יחולקו בצורה שווה בין העדות הנוצריות למוסלמיות.

¹ הברית החדשה, הבשורה על-פי מתי, פרק ב', פסוקים 20-13.

בין שלל ביטויי המחאה נשמעו קולות בגנות אוזלת-היד של השלטון כמו גם קריאות המבקשות להעמיד לדין את נשיא מצרים, חסני מבראכ, בבית הדין הבינלאומי בהאג. ואכן, חרף ניסיונו של מנהיג העדה באלכסנדריה, הפטריארך שנודה השלישי, להרגיע את הרוחות ולהימנע מביקורת על הממשל המצרי, התמונה המצטיירת מן הדיווחים על מצב הקופטים במצרים קודרת. בני העדה מותקפים פיזית לעיתים קרובות וללא הבחנה בין זקנים, נשים וילדים. ההתקפות האלימות כוללות רצח, מעשי אונס של נערות נוצריות, שריפת כנסיות, חטיפת נזירים, מעשי שוד והסתה מכוונת כלפי העדה הקופטית, בעיקר מטעם אוניברסיטת אל-אזהר.³

מלבד הפגיעה הפיזית, בני המיעוט הקופטי חשופים גם לאפליה קשה ולהפרה של זכויות האזרח מצד השלטונות. למשל, בניו של קופטי שהתאסלם, אינם רשאים לרשת את נכסיו של האב. מנגד, מוסלמי שהחליט להתנצר מאבד גם כן את זכות הירושה ואף את החזקה על ילדיו. בנוסף, מופלים הקופטים בפוליטיקה המצרית; הפרלמנט נחלק לשני בתים: העליון והתחתון. הבית העליון – "מועצת השורא" – מורכב מ-264 צירים. 174 מהצירים נבחרים באופן ישיר ואילו ה-88 הנותרים מתמנים על-ידי הנשיא. הבית התחתון – "אסיפת העם" – מורכב מ-454 צירים. 444 מהם נבחרים באופן ישיר והעשרה הנותרים מתמנים על-ידי הנשיא. לאור האחוז הגבוה יחסית של הקופטים באוכלוסייה המצרית ומבנה הצירים בפרלמנט המצרי, היינו מצפים לראות ייצוג נאה לעדה, אולם לא כך הם פני הדברים. ישנם, בסך-הכול, שני שרים ממוצא קופטי בקבינט המצרי.



הדגל הלא רשמי של הקופטים

ההערכה היא, שישנם כיום כ-7.5 מיליון קופטים במצרים, המהווים עשרה אחוזים מן האוכלוסייה. מדוע לא מופיע מספרם המדויק של הקופטים? משום שבהוראת ממשלת מצרים, נאסר על הכנסייה הקופטית לקיים מפקד בקרב מאמיניה, וזו הסיבה להערכות המספריות השונות.² כמו כן, על-אף ששורשי הקהילה הקופטית נטועים בארץ הנילוס, מאמיניה פזורים בכל רחבי העולם, החל בארצות-הברית, דרך אירופה והמזרח-התיכון וכלה בסין, יפן ואוסטרליה. אולם, הגם שהפזורה הקופטית ענפה, אין הדבר מצביע על יכולת השפעה פוליטית או על כוח דתי. ההיפך הוא הנכון.

לפני מספר שבועות התקיימה הפגנה המונית של קופטים מול משכנו של נשיא ארצות-הברית בושינגטון. המחאה התארגנה על רקע היחס שמפגינים שלטונות מצרים ואזרחיה המוסלמיים כלפי אוכלוסיית הנוצרים בכלל והקופטים בפרט.

² בקרב הקופטים במצרים ניתן למצוא הערכות שונות, מגוונות ומופרזות למספרם: המספרים נעים בין 7.5 מיליון תושבים ל-30 מיליון תושבים.

³ להרחבה ראה גם: אל-אהראם, ה-17 ביולי, 2008.

עימותים קשים בין מוסלמים לקופטים באלכסנדריה, ובמפתיע לאחר ההתקפה הקשה על שלוש כנסיות באפריל 2006 במהלכה נהרג זקן קופטי ועשרות נפצעו.

שנודה, אז כהיום, שואף להתרחק מפוליטיקה ופועל לאיחוד המוסלמים והנוצרים תחת מצרים אחת. איך הוא עושה זאת? באופן לא מתמיה (ואולי דווקא כן) הבאבא של הכס הקדוש במצרים קורא לאחד כוחות ולהילחם בציונות. בכך, מוצא שנודה מפלט פוליטי ודתי בעצם העובדה שהוא מתעל את הסכסוך המזרח-תיכוני לצרכיו. מפלט פוליטי משום שהוא מפנה את תשומת הלב מהבעיות של הזירה הפנים מצרית אל הזירה החיצונית, קרי הסכסוך הפלסטיני-ישראלי עליו יש לציבור הרחב במצרים דעה מגובשת;

ומפלט דתי, היות שהוא מעורר את הלב המוסלמי ואת הלב הנוצרי גם יחד לזכור ולא לשכוח, שירושלים נמצאת בידי הכובש הציוני. כמובן שאפשר להבין את התנהגותו של הבאבא שנודה. באחריותו למעלה משבעה מיליון מאמינים במצרים בלבד; כל פעולה או אמירה המכוונות נגד מוסדות השלטון במצרים, או פגיעה בערכי האסלאם⁶ עלולות לעורר את חמתם של המוסלמים במצרים. את הזעם הזה פטריארך הכס הקדוש רוצה מאוד למנוע.

ד"ר יהודה בלנגה



הפטריארך שנודה השלישי⁴

הבעת מחאה מצד באבא שנודה השלישי כלפי הייצוג העגום לו זוכים הקופטים ברשויות הממשל המצריות, נשמעה באופן יוצא דופן באוקטובר 2002:

כל שאנו רוצים הוא יחס שוויוני בין שני חלקי האומה [הערבית], משום שהנוצרים, לעתים קרובות, אינם מוצאים מרחב מתקבל על הדעת בו הם יכולים לפעול... החוקה והחוקים קובעים את השוויון בזכויות ובחובות בין המוסלמי לנוצרי במצרים, אבל במציאות המצב שונה...האין לנוצרים זכות להיות מיוצגים ייצוג הולם בפרלמנט?...אותו הדבר תקף לגבי ייצוג הקופטים באיגודים המקצועיים ובמועצות העממיות.⁵

כאמור, היתה זו התבטאות חריגה הואיל והבאבא מדגיש שוב ושוב את הצורך להתרחק מפוליטיקה, מחד ומאידיך מביע את תמיכת העדה הקופטית בכלל ותמיכתו האישית בפרט במבארכ ובמוסדות השלטון. פרט למחאה הקלה המצוינת לעיל, נותר שנודה נאמן לדרכו ולא הצטרף למחאה הקופטית ברחבי העולם. הוא עשה זאת גם לאחר אירועי אוקטובר 2005, במהלכם פרצו

⁶ כמו יהודים חיים במדינות האסלאם גם הנוצרים-קופטים נחשבים כאהל אל-דימה – בני חסות. מותר להם לקיים את אורח חייהם הדתי כרגיל, כל עוד הם מכירים בעובדת היותם בני-חסות ולמעשה, כאזרחים פחותי מעמד מהמוסלמים. הפגנות במצרים או מחוזה לה, תקיפה של מוסלמים כביטוי לנקמה להתקפות על כנסיות או אזרחים קופטים כמוהם, בעיני האסלאם, כפעולת מרד וכפגיעה בערכיו הבסיסיים ביותר.

⁴ התמונה מתוך אתר ה- BBC News, news.bbc.co.uk/2/hi/in_pictures/7174794.stm
⁵ www.memri.org.il/cgi-webaxy/sal/sal.pl

סעודיה

האם הנפט הסעודי נגמר?



מומחים טוענים כי מחירי הנפט יאמירו בשנים הקרובות ל-250 דולר החבית. בניגוד לדעה הרווחת כי המחירים יעלו בגלל העלייה בצריכת הנפט במדינות כמו סין והודו, יש הטוענים כי הסיבה האמיתית לעליית המחירים נעוצה בהידלדלות שדות הנפט בסעודיה. מספר אנליסטים בכירים אף מאשימים את בית המלוכה הסעודי כי במשך שנים הוא מפיץ מידע כוזב על הנעשה בשדות הנפט בשטחו, כדי לעכב פיתוח של תחליפי דלק.

סעודיה היא יצואנית הנפט הגדולה בעולם. בכל יום מפיקה המדינה למעלה מתשעה מיליון חביות נפט. על פי נתונים רשמיים של חברת הנפט הסעודית עראמ"קו (ARAMCO) בשטחי המדינה כ-260 מיליארד חביות נפט ועוד כחמישים מיליארד חביות נפט שהשלטון שומר לעיתות משבר. ואולם הנתונים על מצב הרזרבות בממלכה לא עודכנו בעשורים האחרונים. משנת 1980 שאבה סעודיה יותר מ-46 מיליארד חביות, ולמרות זאת הנתונים נותרו על כנם.

יתרה מזאת, בעשורים האחרונים לא דיווחה חברת הנפט הסעודית על גילוי שדות נפט משמעותיים. מרבית שדות הנפט שבשטחה התגלו בשנות השישים, ומאז לא

נמצאו שדות המסוגלים להפיק מעל מיליון חביות נפט ביום.

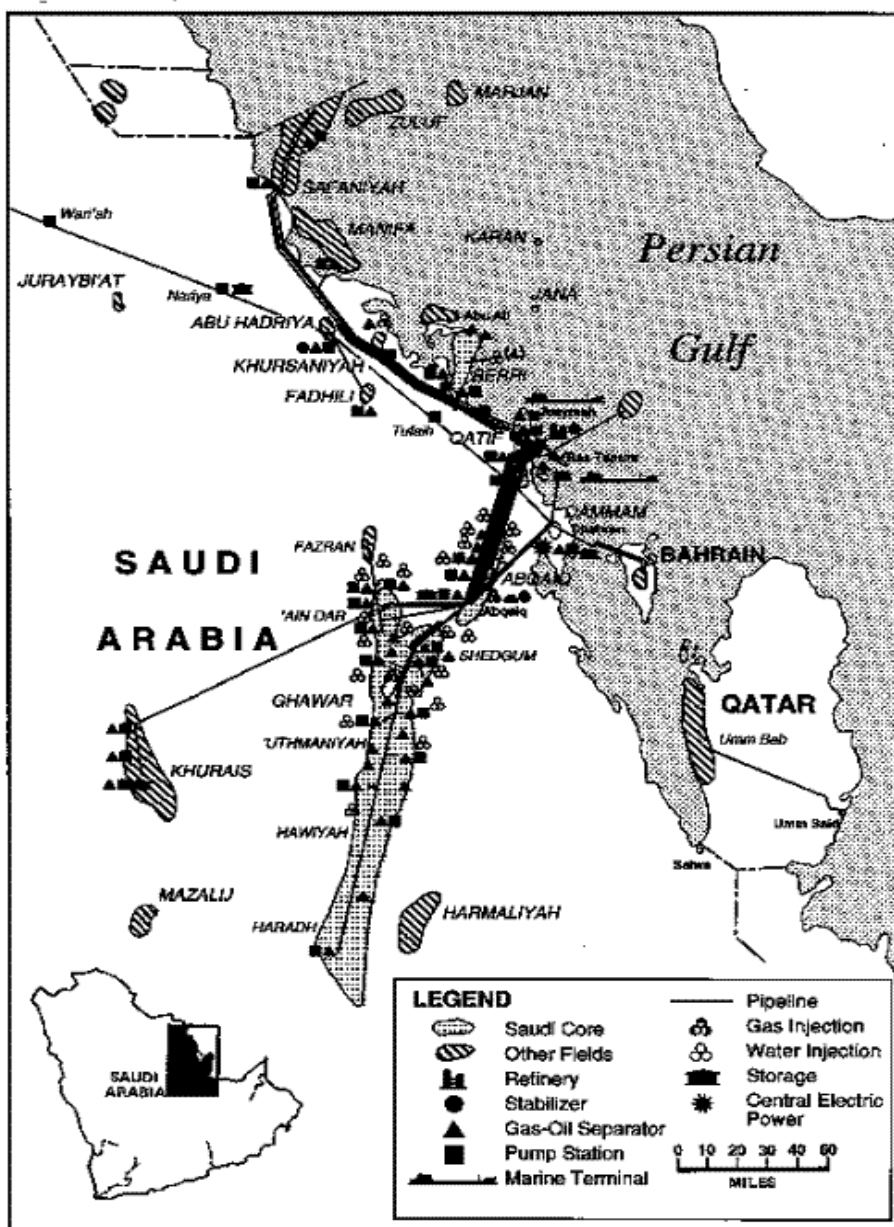
כיום פועלים בסעודיה שמונה מגה שדות נפט המפיקים בכל יום כחצי מיליון עד מיליון חביות נפט.¹ השדה החשוב ביותר בעולם הוא אל-ג'וואר (ראו מפה) המפיק בכל יום מחצית מתפוקת הנפט הסעודית. צילומי לוויין שנעשו באחרונה באזור, וחברות נפט זרות אשר פועלות במקום חשפו תמונה מדאיגה. בצילומים רבים ניתן להבחין כי חלקים ניכרים של השדה התייבשו, בעוד שבחלקים אחרים יש צורך בהזרקת מים על מנת להעלות את הנפט מעל לקרקע. תהליכים אלו, טוענים מומחים, מעידים על מגמה של הידלדלות ועל ירידה בכמות הרזרבות האיכותיות.

סעודיה הודיעה באחרונה כי עד שנת 2015 יפיקו שדות הנפט שבשטחה כ-12 מיליון חביות ביום. ההכרזה הסעודית נועדה לתת מענה לגידול הצפוי בצריכת הנפט העולמית, צריכה העומדת כעת על 82 מיליון חביות ביום. אולם ההערכות הרווחות כי בשנת 2020 תעלה צריכת הנפט העולמית ל-120 מיליון חביות נפט ביום, מחייבות את סעודיה להגדיל בצורה ניכרת את תפוקת הנפט. על מנת לעשות זאת על חברת עראמ"קו לגלות שדות נפט חדשים, לפתח שדות קיימים ולרכוש ציוד קידוח מתקדם. העלות של הקמת תשתית נפט חדשה שתיתן מענה לצרכים העולמיים נאמדת במאות מיליארדי דולרים. אולם בשנים האחרונות הצטמצם תקציב פיתוח תשתיות הנפט בסעודיה בשל עלייה דרמטית בתקציב הביטחון כתוצאה מהאיום האיראני, כמו גם בשל עלייה באבטלה שנאמדת כיום על פי

¹ שדה נפט המפיק מעל למיליון חביות נפט ביום נקרא בשפת המקצועית "פיל".

לממן את הרפורמות בכלכלה, תידרש סעודיה להבטיח כי בשנים הקרובות מחירי הנפט לא ירדו מ-80-90 דולר החבית.

נתונים לא רשמיים ב-30 אחוזים, הצורך ברפורמה מקיפה בחינוך וברווחה וכן בשל הניסיון לגוון את הכלכלה המקומית. לפיכך כדי לממן את פיתוח תשתיות הנפט וכן



Source: National Defense University

מפה המתארת את תשתית הנפט הסעודי.²

² מתוך: National Defence University

את "המומחים". בעיתות משבר שאבה סעודיה מיליוני חביות נוספות ובכך יצרה יציבות בשוק הנפט העולמי. לפיכך כדי למנוע את שחיקת רזרבות הנפט והידלדלות השדות תידרש סעודיה להשקיע כטריליארד דולר בתעשיית הנפט שבשטחה ולהסכים לכניסת חברות נפט מערביות שיסייעו בפיתוח שדות חדשים.

ד"ר יוסי מן

למרות ההערכות הפסימיות, הוכיחה סעודיה בעשורים האחרונים יכולת הפקה מרשימה שהפתיעה בכל פעם מחדש כך למשל אחרי אירועי 11 בספטמבר הכריזו שליטי המדינה על הגדלת קצב ההפקה במאות אלפי חביות, דבר שייצב את מחירי הנפט וכלכלת העולם. לפיכך ההערכות על הידלדלות רזרבות הנפט הסעודיות נראות מוגזמות לעת עתה. ואולם ללא תקצוב מיוחד של ממשלת סעודיה בתשתיות הנפט, יעמוד העולם בפני משבר נפט חמור כבר בשנת 2020.

מרוקו

דמוקרטיה עם צנזורה על ספרים¹



היו זמנים במרוקו בהם ספרים נתפסו כאיום על יציבות המשטר. על מנת להתמודד עם האיום הטילו השלטונות צנזורה על מרבית הספרות, העיתונות והשירה שפורסמה במדינה. ואולם הבהלה מפני פרסום יצירות ספרותיות ואקדמיות הגבירה את העניין הציבורי בפרסומים השונים ואף גרמה לתחושה בדעת הקהל המקומית כי "למישהו יש משהו להסתיר".

הגבלת חופש הביטוי חייבה הקמה של מנגנון צנזורה מנופח שבו נוטלים חלק פקידי ממשל ושוטרים בדימוס. אלה מעניקים "תעודת הכשר" לספרים, עיתונים וכתבי העת שהוכחו מעל לכל ספק כי אינם פוגעים בחברה, בכלכלה ובפוליטיקה המקומית. ואולם הניסיון להגביל את החשיפה לספרות מקומית וחיזונית כשל במרוצת השנים. למרות הצנזורה שהוטלה על ספרים כדוגמת "המלך האחרון" ו"פסוקי השטן" הרי שהציבור המרוקני המשכיל הצליח לשים את ידו עליהם ולקרוא אותם. המרוקנים אף קראו כל מקור ספרותי שגרם להם להרחיב את הדעת ולהרהר על שלושת הדברים המעניינים ביותר והאסורים ביותר

¹ המאמר מבוסס בחלקו על כתבה שהופיעה בכתב העת המרוקני המקוון TelQuel. ניתן למצוא בקישור:

http://www.telquel-online.com/328/couverture_328.shtml

בחייהם: הדת, המיניות והמלוכה. נראה כי טעמו של הפרי האסור היה, כצפוי, מתוק יותר.

חלק ניכר מהספרים המצונזרים עוסק בביקורת על השלטון המרוקני ובעיקר על תפקודו של בית המלוכה הנוכחי בהנהגת מחמד השישי, אך גם על שלטונו של המלך הקודם - חסן השני. אירועים שונים שהתרחשו בימי שלטונם, כמו למשל פרשת בן-ברכה² או זו הקשורה לגנרל מחמד אופקיר³ ומשפחתו, הפכו לנושאי טאבו אצל הצנזור המרוקני.

אחד הרומאנים המדוברים ביותר במרוקו בשנים האחרונות נכתב על ידי מחמד שפרי (1935-2003) ונקרא: *Le Pain nu*.⁴ הספר עובד לסרט בבימוי של **Mohamed Rachid Benhajd** (הפקה צרפתית-איטלקית-אלג'יראית, 2005) והוא למעשה אוטוביוגרפיה של המחבר. האחרון הוא יליד איזור הרי הריף במרוקו שגדל

² מהדי בן-ברכה היה מנהיג האופוזיציה והמבקר החריף ביותר של המלך חסן השני בראשית שנות ה-60 של המאה ה-20. הוא נעלם בשנת 1968 בעת ששהה בגלות כפויה בפריס. על פי מקורות שונים (שאינם מרוקנים, חלקם מסמכים מארכיונים צרפתיים) הוא חוסל על ידי ראשי שירותי הביטחון המרוקנים לאחר שהציעו לו – בתואנת שווא – להגיע לפגישה בבית קפה בעיר על מנת לדון בעריכת סרט תיעודי על חייו ומאבקו. הוא נחטף, ככל הנראה לבית באחד מפרברי פריס, שם עונה ומת וגופתו נעלמה. פרשה זו היא בבחינת "טאבו" במרוקו, אין לדון בה או להזכיר אותה.

³ הגנרל מחמד אופקיר היה איש אמונו של המלך חסן השני בשנות ה-60 של המאה ה-20. הוא שימש כראש שירותי הביטחון המיוחדים של המלך וכשר הפנים הממונה על השירותים החשאיים. על פי מקורות שונים הוא היה אחראי לחטיפתו ורציחתו של מהדי בן-ברכה בשליחות המלך חסן השני. בשנת 1972 השתתף אופקיר בניסיון הפיכה נגד המלך, נתפס ונהרג. למשפחתו נמסר כי התאבד במעצר. אשתו וששת ילדיו, בני שנתיים עד 18, נלקחו למעצר שנמשך קרוב ל-20 שנה. הם נעלמו באחד מבתי הכלא המדבריים ורק בראשית שנות ה-90 הצליחו שתיים מבנותיו לברוח ולקבל מקלט בצרפת. בעקבותיהן שוחררה המשפחה כולה. את סיפורם פירסמה ביתו הבכורה של הגנרל אופקיר, מליכה, בספר *האסירה*, הוצאת כנרת, 2001.

⁴ רק לחם, הוצאת אנדלוס, 2000. הספר יצא לאור לראשונה בארה"ב באנגלית בשנת 1973, תורגם לצרפתית ויצא לאור בצרפת בשנת 1981 ורק בשנת 2000 תורגם לערבית.

תקדים כלפי המלך הצעיר וחסר הניסיון של מרוקו. התיזה העיקרית של טוקואה, המגובה בעדויות ואנקדוטות רבות מתוך הארמון וממערך הממשל, היא שבזמן שהמלך המרוקני עסוק בבניית תדמיתו החיובית בעיני המערב, הוא מאבד בהתמדה את אחיזתו בממשלה ובמינהל.



המלך מחמד השישי⁷

פרסום הספר גרם להלם רב בקרב הרשויות המרוקניות ולמחזין (נאמני בית המלוכה) בשל שפע הפרטים האינטימיים שנחשפו מתוך הארמון. הסופר גם האשים את בית המלוכה המרוקני בניצול החברה והמדינה לטובתו האישית. ואולם נדמה כי למרות מצבה הכלכלי העגום של המדינה והחברה המשוסעת, הרי שהמחבר הרחיק לכת בתיאוריו ובטענותיו. בעיני בית המלוכה וגורמים מערביים שונים הרי שהמחבר ביקש באמצעות הספר להתחבב על דעת הקהל המערבי וכן על ממשלות המערב שמצאו שוב כי השלטון במזרח התיכון נגוע בשחיתות ובאלימות. לפיכך החליטה גם הפעם הצנזורה המרוקנית לפסול את הפצת הספר ולמנוע את כניסתו של המחבר לשטחי המדינה למשך שנתיים.

בשכונות העוני של טנג'יר. בספר מתאר שְכרי את מסע התלאות שעבר עד שגילה את יכולות הכתיבה שלו. הספר מלא בתיאורי אלימות של החברה הסובבת אותו, עדויות על אלימות משפחתית מצד אב אלכוהוליסט, בריחה וחשיפה של המחבר לסמים, להומוסקסואליות ולזנות.

הספר, שתורגם ליותר משלושים שפות הפך לרב מכר ברחבי העולם. ואולם דווקא במרוקו אסרו חכמי הדת ורשויות החוק על פרסומו עד שנת 2002. לטענת רשויות האכיפה הספר הציג את החברה המרוקנית כאלימה, אלכוהוליסטית, והומוסקסואלית ובכך פגע בתדמיתה. הצנזורה המקומית אף ראתה בחומרה את הביקורת הקשה שהטיח הסופר באביו. בעיני אנשי הדת הביקורת שהופנתה כלפי האב היתה ביטוי נוסף לביקורת שלו על החברה הפטריאכלית במרוקו, ולפיכך אסרו על פרסום הספר.



מחמד שְכרי (1935-2003).⁵

ספר אחר, מתקופת זמן שונה ומסוג אחר, התפרסם בצרפת בשנת 2001 על ידי **Jean-Pierre Tuquoit**. האחרון הוא עיתונאי בעיתון הצרפתי לה-מונד וידוע בקשריו ההדוקים עם בית המלוכה המרוקני. הספר נקרא *Touche pas à mon Roi*,⁶ והוא חושף את התנהלותו של בית המלוכה המרוקני תחת שלטונו של מחמד השישי. בספר ניתן למצוא ביקורת חסרת

⁵ התמונה לקוחה מתוך:

<http://tangier.free.fr/Documents/Mohamed-Choukri.htm>

⁶ בתרגום חופשי: "אל תגעו לי במלך" (ד.א.).

⁷ התמונה לקוחה מתוך:

http://www.marokko.net/info/land-und-leute/html/s_m_mohammed_vi.html

הסהרה, מהווים מקומות אידיאליים לצמיחתם של תאים טרוריסטיים. כך מתאפשר לתאים אלו לחמוק מרשויות החוק, כוחות המשטרה והצבא באלג'יריה. המערב ובראשו ארצות הברית ומדינות מערב אירופה חייבו את אלג'יריה להילחם בגלוי כנגד תאים אלו.



מלך מרוקו המנוח, חסן השני.⁸

בעיני רבים במרוקו ובקרב גורמי אופוזיציה הפועלים מחוץ למדינה הרי שהצנזורה המרוקנית היא ביטוי נוסף לשלטון הדיקטטורי המתנהל במונרכיה. לדידם ההצהרות של בית המלוכה כי בכוננתו להאיץ את תהליכי הדמוקרטיה נועדו להתחבב על המערב אף שבפועל לא השתנה דבר בעשורים האחרונים מבחינת נושא זכויות האדם במדינה.

דלית אטרקצ'י

אלג'יריה

אל-קאעידה באלג'יריה

האסלאם הרדיקאלי באלג'יריה החל לצבור תאוצה בראשית שנות התשעים. מטרתיו היו להיאבק למען זכויות העם, החדרת והטמעת האסלאם באלג'יריה והחלפת שלטון הצבא במדינה. תנועה חדשה, שהוקמה בין השנים 1991–1992, נקראה *חזית הישועה האסלאמית* Islamic Salvation Front (FIS).¹ תנועה זו זכתה בבחירות המקומיות באלג'יריה שנערכו בשנת 1992, אך הממשלה אשר חששה מכוחה העולה של תנועה זו ביטלה בחירות אלו.²

מתנועת FIS נוצרו מספר קבוצות נוספות. כך למשל הוקמה הקבוצה האסלאמית החמושה Groupe Islamique Armé (GIA) אשר שאפה לחדש את החילופים. בנוסף חל פיצול ב-GIA, במהלך שנת 1998, והוקמה תנועה חדשה, התנועה הסלפית למען המאבק וההטפה The Algerian Salafist Group for Preaching and Combat (GSPC). התנועה הסלפית היתה הארגון המיליטנטי ביותר ברחבי אלג'יריה. ארגון זה פעל בצורה חמושה וגלויה כנגד הממסד, כוחות הביטחון



אל חי'בר (24 ביולי, 2008)

לאחר פיגועי ה-11 בספטמבר בארצות הברית, תקעו תאים של אל-קאעידה יתד באלג'יריה בכלל ובמדבר הסהרה בפרט. תנאי השטח של אלג'יריה ואפשרויות המסתור בחבל הקביליא ובמדבר

¹ מייסדיה של התנועה היו סגן הנשיא עלי בלחאדגי והפרופ' השייח עבאסי מדאני.

² לאחר בחירות אלו, פרץ מאבק מזוין בין התנועות האסלאמיות השונות לבין כוחות הממשלה. מאבק זה נמשך עד לסוף שנת 1999. נהרגו בו למעלה ממאה אלף בני אדם. מאבק זה מכונה "מלחמת האזרחים האלג'ירית".

⁸ התמונה לקוחה מתוך: http://www.maroc-hebdo.press.ma/MHinternet/Archives_427/html_427/heritage.html

נהרגו 37 בני אדם ביניהם 17 עובדי או"ם. גל הפיגועים הקשה שאירע בחודש יוני השנה הגדיש את הסאה מבחינת גורמי הממשלה באלג'יריה. כוחות הצבא וגורמי אכיפת החוק החלו לעצור חשודים בכל רחבי אלג'יריה. על פי דיווח העיתון האלג'ירי אל-ח'יבר מתאריך ה-24 ביולי 2008, עצרו שירותי הביטחון במחוז "ראס אל-עוד" (בדרום מרכז אלג'יריה) כ-20 גברים. העצורים, היו חשודים במעורבות במתקפת הטרור שנערכה בסוף שנת 2007.

החשודים העיקריים בתכנון הפיגועים היו תאים של טרוריסטים פעילי אל-קאעידה, המכנים עצמם, לוחמי הג'יהאד במגרב המוסלמי. אלו תאים קטנים אשר חבריהם הינם יוצאי התנועה המיליטנטית האסלאמית באלג'יריה, *התנועה הסלפית למען המאבק וההטפה*. תנועה זו גייסה צעירים מקרב השכבות החלשות באוכלוסייה, בעזרת תעמולה אסלאמית שהוכתבה על ידי השייח' עבאסי מדאני.⁶



תמונה מזירת הפיגוע, שבו נהרגו 17 עובדי או"ם בתאריך 11 בדצמבר 2007.⁷

⁶ הפרופ' מדאני היה בצעירותו חבר בחזית לשחרור אלג'יר – FLN, שלחמה למען עצמאותה של אלג'יריה כנגד צרפת. מדאני ייסד שיטות דתיות מתונות, שזכו לתפוצה רחבה בקרב כל הארגונים המיליטנטיים באלג'יריה.

⁷ <http://www.time.com/time/world/article/0,859,9,1693438,00.htm> (December 11, 2007).

באלג'יריה, מוקדי תיירות, ארגונים זרים ואישים החשודים בשיתוף פעולה עם השלטונות.



סמל התנועה הסלפית למען המאבק וההטפה⁴

במהלך חודש יוני 2004 זכתה התנועה הסלפית באלג'יריה לחיזוק משמעותי ולתמיכתו של אוסאמה בן-לאדן, לאור סיועה של התנועה לגייס מתנדבים חדשים לתאים חדשים של ארגון אל-קאעידה.⁵ בינואר 2007, לאחר ברכתו של אוסאמה בן-לאדן, התאחדו שני הארגונים, והתנועה הסלפית למען המאבק וההטפה שינתה את שמה וחברה לארגון האסלאמי של אל-קאעידה במגרב, The Al-Qaeda Organization in the Islamic Maghreb (AQIM).

בשנתיים האחרונות גבר החשש של השלטונות האלג'יריים מפעולות טרור במדינה. החשש גבר לאחר פיגוע ההתאבדות שאירע סמוך למשרדי האו"ם בבירה אלג'יר באמצע חודש דצמבר 2007. במהלך פיגוע זה

⁴ <http://www.jamestown.org/terrorism/news/article.php> (April 3, 2007).
⁵ <http://alarabiya.net/Articles/2004/06/20/4501.htm> (June 20, 2004).

שבמחוז הקאביליא 47 ק"מ דרומית-מזרחית לעיר המחוז תיזי-אוזו. בפעולה שנערכה ב-22 ביולי, גנבו הטרוריסטים סכום כסף גדול בזמן שהעוברים והשבים הצליחו להימלט. המקור בעיתון הזכיר, שאותם טרוריסטים התחפשו לשוטרים וישבו בנקודת ביקורת מזויפת, בכניסה לעיירה "עין אל-חמאם", לפני שנעלמו בין השיחים.⁸ פעולה זו ואחרות, ממחישות את דרך גיוס הכספים להמשך ביצוע פעולות הטרור, מימון וקיומם של תאי אל-קאעידה במגרב.

יהל שרעבי

שירותי הביטחון האלגיריים ניסו לאתר עוד כתריסר גורמים אחרים, שלכאורה, קשורים לעצורים. לטענת שירותי הביטחון, הצטרפו ששה גברים שנעלמו לאחרונה לתאי אל-קאעידה, שמסתתרים בהרי טבסא, דרומית מערבית לעיר סאטיף. שישה גברים אלו, כך על פי שירותי הביטחון האלגיריים, באו במגע עם תאים נוספים המתמחים בגיוס צעירים המתגוררים באזור הרי טבסא, על מנת לבצע פעולות שונות כנגד הרשויות.

בד בבד עם היעלמות השישה, תקפו מספר טרוריסטים שיירות רכבים ועוברי אורח, בעזרת מחסום שהציבו על אם הדרך לעיירה "עין אל-חמאם",

⁸ אל חיבר (24 ביולי, 2008).

דעות, פוליטיקה ופרשנות

אמת ומיתוס באסלאם- המיתוס

אודות קרב עין ג'אלות (עין

חרוד).

"תנועת ההתנגדות האסלאמית מייחסת חשיבות רבה לתבוסת הצלבנים בידי צלאח אד-דין אלאיובי ושחרור פלסטין מידיהם. כמו כן [מייחסת התנועה חשיבות] למפלת הטטארים בעין ג'אלות, שנשבר כוחם בידי קטז ואט'-ט'הר ביברס, שהצילו את העולם המוסלמי מהפלישה הטטארית אשר המיטה חורבן על כל ביטויי התרבות האנושית. מכל אלה לומדת [התנועה] ומפיקה לקחים באשר למאבקה מול הכובש הציוני. כשם שעמדו המוסלמים בפני הפלישות הללו ותכננו תוכניות להילחם בהן [ואף] הביסו אותן, כך יש ביכולתם להתייבב בפני הפלישה הציונית ולהביסה."¹

פסקה זו לקוחה מתוך אמנת החמאס. ארגון זה משתמש בקרב עין ג'אלות לצורך העברת מסר של עמידה אל מול האויב. קרב עין ג'אלות שהתרחש בשנת 1260 לספירה, הינו ניצחון הכוח הממלוכי,² על הכוח העולה מן המזרח, הצבא המונגולי.³

¹ סעיף 35 באמנת חמאס. ההוספות בסוגריים הן שלי. ח.ל.

² הממלוכים מלשון השורש הערבי מ-ל.כ. מלך רכוש, (ממלוך: مملوك- ממاليك נרכש נקנה) היו עבדים צבאיים אשר הובאו מחצי האי קרים, ארצות הקווקז, פרס, תורכיסטאן ואסיה הקטנה. הם החלו לאחוז ברסן השלטון במצרים משנת 1250 ובסוריה, ארץ ישראל ולבנון משנת 1260. במהלך תקופה זו הם הצליחו לחולל שינויים פוליטיים, צבאיים וכלכליים כאשר הם שולטים כריבוניים. השלטון הממלוכי שרד על לעלייתם של הסלטאנים העתימאנים, קרי עד 1517.

³ הטאטרים הם משבטי המונגולים. המונגולים עלו על במת ההיסטוריה תחת שלטונו של גינגיס חאן. תוך שנים מעטות הגיעו לארצות האסלאם בעקבות השתלטותם על הערבה המרכז-אסיאתית- מונגוליה וקזחסטאן של ימינו. הללו התפרסמו כברבארים

הקרב אשר הפך למיתוס, השתרש בתודעה המוסלמית כסמל לניצחון האסלאם על הכופרים. לקרב זה ישנה השפעה עד ימינו אנו כיוון שהוא נתפס כניצחון מוסלמי על הכוח אשר עד לאותו הרגע נחשב לבלתי מנוצח. מה אירע בקרב גורלי זה אשר עיצב את ההיסטוריה של ארץ ישראל ושל מדינות האסלאם במשך המאות הבאות? מה משמעותו? ומה עומד מאחורי המיתוס?

בשנת 1260 הגיעו המונגולים לצפון סוריה וכבשו את חלב ואת דמשק, כשפניהם מועדות למצרים במטרה להשלים את כיבוש המזרח התיכון. במסע הכיבוש למצרים נתקלו המונגולים בהתנגדותו של הכוח הממלוכי בפיקודו של הסולטאן הממלוכי קטז. הקרב הסתיים בניצחון הרואי של הממלוכים. ואולם בתחילת הקרב לא האירה ההצלחה פנים לממלוכים. התקיפה הראשונה הביאה לקריסת האגף השמאלי ולאבידות רבות מצד הכוח הממלוכי. אולם, הממלוכים התאוששו ופתחו במתקפת נגד, דבר אשר הפתיע את המונגולים והבטיח את הניצחון לממלוכים.

השאלה הנשאלת היא האם היה זה ניצחון ממלוכי מובהק. ההנחה המקובלת במקורות ההיסטוריים היא כי הצבא הממלוכי היה מיומן ומאומן יותר מבחינה צבאית, כלומר מבחינת מערך האימונים, שיטות הלחימה, אמצעי הלחימה והשיקולים אסטרטגיים שהפעיל במהלך הקרב. ברם, אם נבחן את המקורות נגלה כי פרטים רבים אודות הלחימה נשארו לוטים בערפל וזאת מאחר שהמקורות אינם מציגים תמונה כוללת וברורה. שכן, קיימות סתירות

פראיים, שרצחו, הרסו ושרפו כל יישוב שנקרה בדרכם. לפיכך, נחקקו בתודעה כגורם המאיים שידעה האנושות עד ימיהם. בעיני המוסלמי האיום המונגולי היה בכך שאדמות אסלאמיות הפכו למטרה ונכבשו על ידי כופרים.

כיום סמל ומופת כיצד צריכים המוסלמים לנהוג על מנת להוביל את המערכה לשחרור האסלאם מידי האויב. החברה המוסלמית, כשאר החברות, משתמשת במיתוסים לעיצוב זהותה ותפיסת עולמה. המיתוס יוצר את האנשים, את הזיכרון הקיבוצי שלהם, את תבנית החשיבה ואת האמונות.⁷ ברם, עלינו לזכור כי אומנם המיתוס מושתת על מאורע היסטורי אמיתי, אבל הגרעין העובדתי זוכה להרחבה ופרשנויות. לעיתים הפרשנויות זוכות למימדים גדולים מאלו אשר התרחשו במציאות.

חן עמר

בין המקורות השונים ביחס למערך הכוחות, מספר האבדות ואופן הלחימה.⁴

נראה שהניצחון הממלוכי על המונגולים נבע בעיקר מן העובדה שהמונגולים לא הקדישו מחשבה לסכנה הממלוכית. שכן, המונגולים לא העריכו נכונה את מספרם של החיילים הממלוכים, דבר שהוביל לפריסה לא נכונה של כוחותיהם. כמו כן, נראה כי הקרב לא התנהל על פי התכנון הממלוכי אלא על פי האירועים שהתרחשו במהלך הקרב. אירועים לא מתוכננים כגון עריקת חיילים ומותו של המפקד המונגולי, שינו את תכניות הקרב הממלוכיות. נראה שניצחונם של המוסלמים בקרב נבע בעיקר מכוח האמונה בשליחותם הדתית.

אותה אמונה משרתת את נאמני האסלאם עד היום. כך למשל החמא"ס עושה עד היום שימוש בקרב עין ג'אלות, אך לא רק ארגון זה משתמש בקרב זה כדי לקדם את מטרותיו. הדרשנים במסגד אל-אקצה ממשיכים להטיף למוסלמים לצאת במערכת גיהאד לשחרור פלסטין מידי "הכיבוש הישראלי". בדרשתו ביום השישי הרביעי של חודש הרמדאן, המציין גם את יום אל-קודס העולמי, הזכיר השיח' יוסוף אבו סנינה את קרב עין ג'אלות, "המוסלמים היום זקוקים למנהיגים כמו חבריו של הנביא ובראשם ח'אלד בן אל-וליד⁵ וצלאלא אד-דין אל-איובי כדי להוביל את המערכה לשחרור ירושלים ולנקותה מטומאת הכיבוש".⁶

לפיכך, המיתוס סביב קרב עין ג'אלות הנשמע מעל במות המסגדים מהווה

⁴ Ayn Jalut "Amitai-Preiss, Reuven.

119-150. Vol. 2 (1992), pp, *Tarih*, Revisited

⁵ ח'אלד בן אל-וליד הינו מצביא מוסלמי הידוע בכינויו "סיף אלה" נתפס כגיבור כיבושי האסלאם.

⁶

<http://www.nfc.co.il/ArticlePrintVersion.aspx?docId=141944&subjectID=1>

⁷ דוד אוחנה ורוברט ס'. ויסטריך, *מיתוס וזיכרון: גלגוליה של התודעה הישראלית* (ירושלים: מכון וון ליר, 1957).

קולות מן המזרח

שירה פרסית

חיש חולֶּפֶת שִׁירַת הַחַיִּים
אֲשֶׁרִי הַדְּבָקִים בְּשִׁירָה וְנִיגוּנִים
אֶל נָא תִדְאָג לְיוֹם הַמָּחָר
מֵלֵא שׁוֹב אֶת הַכּוֹסִית, הַלִּילוֹת חוֹלְפִים...

עֵמֶר חִיאַם*

מפרסית: מוריה כהן¹

* עֵמֶר חִיאַם הינו מגדולי משורריה והוגיה של פרס. הוא חי בין השנים 1048-1131. לשירתו של חִיאַם גדלות וניחוח משל עצמה, המייחדת לו מקום של כבוד בתור הזהב של השירה הפרסית-אסלאמית.

עמר חִיאַם עוסק בשיריו בבעיות נצחיות, שעניינו תמיד את האדם באשר הוא. ספקותיו, חיפושיו ולבטיו קרובים כל כך לליבו של כל אדם בכל מדינה ובכל תקופה. זוהי שירה אנושית כללית במלוא מובנן של מילים גדולות אלה. צערו של עמר חִיאַם הוא צערו של כל אדם. שיריו של עמר חִיאַם כתובים בטורים פשוטים, תמציתיים, מגובשים ומרוכזים.

הוא כותב בשיטת המרובעים. בשיטה זו השיר הוא בן ארבעה טורים. הטור הראשון השני והרביעי נחרזים. קיימים מרובעים אשר נחרזים בכל ארבעת הטורים. אלו נחשבים למשובחים יותר. הורתו ולידתו של המרובע היא בפרס. שורשי המרובע נעוצים בשירה הפרסית העממית.²

מוריה כהן

¹ תודתי למר מנשה אמיר אשר חיווה דעתו על התרגום.
² עומר כיאם, מרובעים (תל-אביב: הוצאת גזית, תשי"ב).

מותו של סמל פלסטיני – המשורר מחמוד דרויש



מחמוד דרויש 1942-2008¹

כְּשֶׁהָאֶתְמוֹל נֶעְצַר לְיָדַי אָנִי אוֹמֵר לוֹ:
לֹא לְהַיּוֹם קִבְעֵנוּ. לֶךְ עִכְשָׁיו,
וְתִבּוֹא מָחָר

סוֹפֵר צִינִי אָמַר לִי:
לוֹ יִדְעֵתִי מִן הַהֲתַחֲלָה מַה יְהִיֶּה הַסּוֹף,
לֹא הָיָה נוֹתֵר בְּשִׁפְהָ שׁוֹם תִּפְקִיד בְּשִׁבְלִי²

¹ התמונה לקוחה מתוך: <http://www.alghad.jo/index.php?news=351797>

² השירים, בתרגומו של מחמד חמוזה עינאים, מתוך: מחמוד דרויש, מצב מצור (תל אביב: אנדלוס, 2003), עמ' 18.

עם סגירת הגיליון נודע דבר מותו של המשורר הפלסטיני מחמוד דרויש. האחרון נולד בגליל בשנת 1942 ונחשב לאחד מגדולי המשוררים הלאומיים הפלסטינים. שיריו עוסקים, בין השאר, במולדת הפלסטינית במאבק הלאומי הפלסטיני ובענייני זהות. בשנות השישים הצטרף דרויש למפלגת רק"ח, המפלגה הקומוניסטית הישראלית, בה היו חברים ערבים ויהודים. במהלך השנים נודע שמו של דרויש באמצעות פרסום שיריו בעיתוני המפלגה הקומוניסטית, אל-אתחאד ו-אל-ג'דיד. בשנת 1972 עזב דרויש את ישראל ועבר למצרים על מנת להצטרף לארגון אש"ף. שנים לאחר מכן עבר להתגורר בלבנון יחד עם מנהיגי הארגון, שם ייסד בשנת 1980 את כתב העת אל-כרמל. תרומתו של דרויש לסוגיה הפלסטינית באה לידי ביטוי בכתיבת הצהרת העצמאות הפלסטינית אשר הוכרזה בשנת 1988. שנים לאחר מכן עם חתימת הסכמי אוסלו הוא ביקר את הנהגת אש"ף על הכרתה במדינת ישראל ואת הנהגת החמא"ס על הקרע שיצרה בחברה הפלסטינית.

חלק מקבצי שיריו תורגמו לעברית וביניהם:

למה עזבת את הסוס לבדו (2000), מצב מצור (2003) ו- ציורי קיר (2006), בהוצאת אנדלוס.

ערש הנוכריה (2000), בהוצאת בבל.

דני נאור

קול קורא

הנד מוזמנת להרצות בפורום הסטודנטים לתארים מתקדמים, **Mazat.Com**, של המחלקה ללימודי המזרח התיכון בבר-אילן.

הפורום כולל נושאים להרצאות מפרי מחקריהם של דוקטורנטים ומסטרנטים מכל האוניברסיטאות והמכללות המוכרות בישראל על העולם הערבי, האסלאם, מיעוטים בעולם האסלאם, יחסי יהודים-מוסלמים, לשון, ספרות, היסטוריה, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, מדע המדינה, תרבויות, מגדר – בימי הביניים והעת החדשה והקונטמפורנית.

התאריכים להרצאות בשנה השנייה של הפורום הם כדלקמן:

יום שני ה-8 בדצמבר 2008

יום שני ה-2 במרץ 2009

יום שני ה-25 במאי 2009

הנד מוזמנת להציע נושא להרצאה בצרוף תקציר שלא יעלה על עמוד אחד.

התאריך האחרון להגשת ההצעות לכנס הראשון הוא **יום שני, כ"ט באלול תשס"ח, 29/9/2008**, לכנסים השני והשלישי עד לתאריך **יום חמישי, ח' במר חשון, 6/11/2008**.

את ההצעות יש לשלוח

למחלקה להיסטוריה של המזרח התיכון באוני' בר אילן

לידי המרכזים האקדמיים: פרופ' מיכאל מ' לסקר ומר יהל שרעבי

yahelshster@gmail.com ; michael1949@013.net